

2025-yil, may 11-son

ISSN 2021-9752

Til va adabiyot.uz

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (e-mail: tilvaadabiyotuz@gmail.com) <https://oak.uz/pages/4802>

***Yozgi ta'til – kitob mutolaasi
bilan mazmunli!***

Shaxnoza MUXTAROVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Gumanitar fanlar fakulteti
O'zbek tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi
 shaxnoza1977xon@gmail.com

ONA TILINI MATEMATIKA FANI BILAN INTEGRATSIYA ASOSIDA O'QITISH METODIKASI

Annotatsiya: mazkur maqolada ona tili ta'limida matematika fani bilan fanlararo integratsiya asosida yondashuvning nazariy asoslari va amaliy ko'rinishlari yoritilgan. Ona tili darslarida matematik tushunchalar va metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlashi, tahliliy qobiliyati va ijodiy yondashuvi rivojlanishi isbotlab berilgan. Turli didaktik topshiriqlar va o'yinlar orqali o'quvchilarda chuqur bilim shakllanishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: ona tili, matematika, integratsiya, metodika, fanlararo yondashuv, son.

Аннотация: в статье рассматриваются теоретические основы и практические аспекты подхода, основанного на междисциплинарной интеграции математики с обучением родному языку. Доказано, что использование математических концепций и методов на уроках родного языка может развивать у учащихся логическое мышление, аналитические способности и творческий подход. Особое внимание уделяется формированию глубоких знаний у учащихся посредством различных дидактических заданий и игр.

Ключевые слова: родной язык, математика, интеграция, методология, междисциплинарный подход, число.

Annotation: this article discusses the theoretical foundations and practical aspects of the interdisciplinary approach to mathematics education in the mother tongue. It is proven that the use of mathematical concepts and methods in mother tongue lessons develops students' logical thinking, analytical skills, and creative approach. The formation of deep knowledge in students through various didactic tasks and games is emphasized.

Key words: mother tongue, mathematics, integration, methodology, interdisciplinary approach, number.

Hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, fanlararo mantiqiy bog'liqlikni anglatish muhim omil bo'lib qolmoqda. Ona tili fanini matematika fani bilan bog'lab o'qitish orqali nafaqat til va mantiqiy tafakkur o'rtasidagi uzviy aloqalarni ochib berish, balki o'quvchilarni har ikki fanni o'zaro bog'liq holda idrok etishga o'rgatish mumkin.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarga ma'lum bilimlar tizimini yetkazib, ularni faqat eslab qolishning o'zi bugungi kunda yetarli bo'lmay qoldi. Zamonaviy bilim olishda motivatsiya uyg'otish, mustaqil bilim olish ishtiyoqini hosil qilish, integratsiya asosida ta'lim berish dolzarb vazifalardandir. Fanlararo integratsiya ana shunday talabni ro'yobga chiqarishga qaratilgan ta'lim tizimidir. [2: 249]

Mutaxassis O.Abduquddusov "integratsiyani (lotincha "integration" – tiklash, to'ldirish, birlashtirish, "integer" – yaxlit) bir butun qilib birlashtirmoq, mantiqiy yaxlit holga keltirmoq", "integratsiya – sintezning yuqori darajasi hisoblanadi", – degan fikrni ilgari

suradi. [5]

Integratsiya – "butun" degan ma'noni bildiradi, demak, bu tafakkur o'sishi jarayonining turli qism va elementlarini bitta butunga birlashtirish bo'lib hisoblanadi. Ona tili ta'limiga integrativ yondashuv uning sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Ona tili o'qituvchisi fanlararo ichki bog'lanishda birinchi navbatda uzviylikni ta'minlashi lozim. Predmet mavzulari o'zaro uzviy bog'lanib, oddiydan murakkabga, osondan qiyinga qarab borish tamoyili asosida yangi mavzuni oldin o'tilgan mavzular bilan bog'lab olib borishdir. Ona tili ta'limidagi tashqi bog'lanish esa uning boshqa turdosh va turdosh bo'lmagan sohalar va fanlar bilan bo'lgan o'zaro bog'lanishni bildiradi. Bu borada ona tili fani adabiyot, geografiya, vatan tuyg'usi, davlat va huquq asoslari, informatika, fizika, matematika, kimyo, biologiya, iqtisodiy bilim asoslari fanlari bilan o'zaro bog'lanadi va mavjud bilimlar umumlashgan holda tasniflanadi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi

Qonunida ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy tamoyili belgilangan bo'lib, unda ta'lim va tarbiyaning insonparvar, demokratik xarakterda ekanligi; ta'limning uzluksizligi va izchilligi; ta'lim tizimining dunyoviy xarakterda ekanligi; davlat ta'lim standartlari (DTS) doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi; ta'lim dasturlarini tanlashda yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv; bilimli bo'lish va iste'dodni rag'batlantirish; ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvini uyg'unlashtirish o'z ifodasini topgan. [6: 4]

Umumiy o'rta ta'lim maktabining vazifasi o'z bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay oladigan bitiruvchini tayyorlashdir. Ushbu muammoni hal qilish usullaridan biri – ona tili fanini boshqa umumiy o'rta ta'lim fanlari bilan integratsiyalashgan holda o'qitish deb hisoblash mumkin. Ma'lumki har bir fan boshqa fanlar bilan uzviy bog'liq. Dars jarayonida, mavzuni tushuntirishda ham boshqa fanlar bilan bog'lab tushuntirish darsning samaradorligiga sezilarli ta'sir etadi. Ona tili fani ham ko'plab fanlar bilan bevosita aloqador bo'lib, o'qituvchi mavzuni tushuntirish jarayonida bu aloqadorlikdan unumli foydalansa, o'quvchining mavzuni tushunish darajasi osonlashadi va fanlararo integratsiyaga erishiladi. Quyida ona tilini matematika fani bilan aloqadorligini keltirib o'tamiz:

Avvalo, ona tili va matematika fanlarining aloqadorligi deganda, bevosita son so'z turkumi ongimizda anglashiladi. Haqiqatan ham "son" har ikki fanning ham o'rganish obyekti sanaladi. Matematika fanida "sonlar" fanning asosini tashkil etsa, ona tili fanida ham sonlar alohida turkum sifatida keng o'rganiladi. Ona tili fani sonning tuzilish jihatini, ma'no turlarini, yasalishi, gapdagi o'rni kabilarni keng o'rganadi. Bundan tashqari sonlar bilan qo'llanuvchi hisob so'zlar (numerativlar)ni ham "son" so'z turkumi doirasiga kiradi. Matematik atamalarni o'rganib borish natijasida bola ongida ilmiy terminlar lug'ati kengayib boradi. Bundan tashqari masalalar yechish va mantiqiy misollarni yechish mobaynida so'z turkumlarini ham mukammal o'rganib olishi mumkin. Masalan, $10 > 6$; $2 < 6$; $6 = 2 \cdot 3$ $6 + 6 = 3 \cdot 4$ $18 + 18 = 4 \cdot 9$. Ushbu tengsizliklarda " $>$ – katta", " $<$ – kichik" yoki " $=$ – teng" kabi sifatlar sonlarni taqqoslashga xizmat qiladi va bu ishoralar sifat turkumidagi so'zga teng kelishi haqidagi tushuncha o'quvchi ongida bir umr saqlanib qoladi. Bundan tashqari kichik son ($6 > 2$) chiqish kelishigida (olti soni ikki sonidan katta), katta son esa bosh kelishikda (o'n katta oltidan), tengliklarda esa "teng" so'zi jo'nalish kelishigini talab qilishi (oltiga teng) ni misollar orqali tushuntirishimiz mumkin.

Ona tili fanini matematika fani bilan aloqadorlikda o'qitish qiziqarli va samarali darsni yuzaga keltiradi. Masalan, qo'shma so'zlarning yasashida son ishtirok etgan qo'shma so'zlarni topish (uchburchak, o'nboshi, to'rtburchak, beshbattar, beshbarg, ellikboshi, mingdevona, qirqbo'g'im, sakkizoyoq...), atoqli otlar mavzusida son tarkibli joy nomlari (Uchquduq, Uchtepa, To'rtko'l, Beshariq, Oltiariq, Yettisuv, Ellikqal'a, Mingbuloq...) va shaxs nomlarini topish (Oltmishvoy, Yetmishvoy) o'quvchini o'zi qiziqqan holda izlanuvchanlikka chorlaydi va darsning samaradorligini oshiradi. Qiziqarli darslardan biri bo'lmish matematika fani o'quvchining mantiqiy fikrlashi, teran tasavvuri va yangi tushunchalarini boyitib boradi. Ona tili darslarida so'zlarni qo'shib so'z yasashni o'rgatish jarayonida, shuningdek, til hodisalari haqida tushuncha berishni matematik formulalarga qiyoslagan holda olib borish o'quvchilar tafakkurini o'stiradi. $S+S=SQ$ (so'z+so'z = so'z qo'shilmasi, ya'ni so'zlarning teng bog'lanishi so'z qo'shilmalarini hosil qiladi: kitob va daftar); $S+S=SB$ (tobe so'z+hokim so'z = so'z birikmasi, ya'ni so'zlarning tobelanish asosida bog'lanishi so'z birikmalarini hosil qiladi: uyning tomi). Avval ona tili faniga oid qoidalar o'quvchi tomonidan formulaga aylantiriladi, so'ng formulalar orqali qoida matni tuziladi.

7-sinf "Ona tili" darsligida berilgan "Bobomning pensiyasi" mavzusi bo'yicha keltirilgan matnlarda matematika faniga oid tushunchalar keltirilgan. "Keksalarning maoshi" matnida berilgan sonlarni yozuvda va talaffuzda to'g'ri qo'llashga oid topshiriqlar berish orqali o'quvchilarning matematik sonlarni qo'llashga oid bilimlari rivojlantiriladi. [1: 98]

Statistik kuzatishlar asosida ma'lumot berish. Bunda turli matnlarga oid ma'lumotlar aniq hisob-kitoblarga ko'ra belgilanadi. Masalan: Bu jumlada nechta sifat qo'llangan?; Berilgan matn tarkibida 3 o'rinda tovush tushishi, 4 o'rinda tovush almashishiga oid so'zlarni aniqlash; Yoki matndan ko'plik qo'shimchasining 2 o'rinda hurmat, 2 o'rinda umumlashtirish kabi uslubiy ma'nolarini aniqlash. Biror shaxs hayotiga oid matndan sonlar bilan bog'liq ma'lumotlar asosida savol-javob o'tkazish orqali xotira qobiliyatini mustahkamlash. Matematika faniga oid matnlarni tinglab tushunish, mantiqiy fikrlash orqali matematik o'lchov va hisob-kitoblar bilan bog'liq masalalarni yechish, laboratoriya va boshqa tajribalarni o'tkazish jarayonida eng maqbul yechimni topa olish va to'g'ri qaror qabul qilish malakalari rivojlantiriladi. [4]

Qo'shma gap mavzusini o'tishda matematikaga oid qoidalardan foydalanib gap tuzdirish: "Agar $a+b=c+d$ bo'lsa, kvadrat tenglamaga keladi" shaklidagi matematik jummalarni tahlil qilish mumkin.

Matematik terminlarni o'z ichiga olgan lug'at o'yinlarini tashkil qilish. Matematik jumboq asosida berilgan matndagi axborotni tahlil qilish. Qaysi raqamda bitta bo'g'inni tushirib tashlasak, mustaqil so'z hosil bo'ladi? (olti-ol, yetti-yet). [3]

"Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi" mavzusini o'tishda har bir harfning joylashish o'rnidan kelib chiqib berilgan raqamlardan foydalanib so'z yoki gaplar tuzish. 2, 1, 7, 14, 15 = bahor. So'zning boshiga, o'rtasiga yoki oxiriga bir tovush qo'shib yangi so'z hosil qilish: son-son, eson, ayiq-qayiq, ota-nota, osh-mosh, bosh, tosh; sara-sayra, qatiq-qattiq, qara-qayra; tog'-tog'a, til-tila, ola-olam. Son

qatnashgan maqollardan topib, yoddan aytish. Yetti o'lchab, bir kes. O'quvchilardan matematik voqealar asosida hikoya yoki esse yozdirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, fanlararo integratsiya zamonaviy ta'limning eng dolzarb talablaridan biridir. Ona tili fanini matematika bilan bog'liq holda o'qitish orqali o'quvchilarning fikrlash doirasi kengayadi, ular bilimni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishga o'rganadi. Ayniqsa, ona tili darslarida matematik kategoriyalar, formulalar, mantiqiy misollar va analitik yondashuvlar orqali mavzularni chuqurroq o'zlashtirishga erishiladi. Bu esa o'quvchilarda mantiqiy, tahliliy, ijodiy fikrlashni shakllantirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Integratsion yondashuv nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarni fanlararo aloqadorlik asosida puxta bilimli, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimova I., Mavlonova K., Quronov S., Shokir Tursun, Hakimova N., Siddiqov M. Ona tili: Umumta'lim maktablarining 7-sinfi uchun. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022.
2. Muxtarova Sh.M. Ona tilini informatika fani bilan bog'liqlikda o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari. // "Zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani. – Farg'ona, 2023.
3. Shamshiyeva D. Ona tili fanini aniq fanlar bilan aloqadorlikda o'qitish // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2023.
4. Nurmonov A., Yo'ldoshev B. Tilshunoslik va tabiiy fanlar. – T.: Sharq, 2001. – 160– b. 120–bet.
5. Yusupov R.M. "Texnik tizimlarda axborot texnologiyalari" fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasidan foydalanish. Kasb-hunar ta'limi №4, 2023. 152–bet.
6. G'ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M., va b. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012, 380 b. 4–bet.

Nilufar TURSUNOVA.

Turli yosh guruhlariga mansub topishmoqlarning
sotsiologik xususiyatlari.....254

Mohira HAYITOVA.

Qishki va murakkab sport terminlarining
leksik-semantik tahlili256

Ilhom NORMAXMATOV.

Ta'lim muassasalarida
sport o'yinlari orqali tarbiyaviy maqsadlarga
erishishning samarali usullari258

Qarshiboy SATTAROV.

Atletika mashg'ulotlarida pedagogikaning roli va
o'quvchilarni motivatsiya qilish usullari260

Muzaffar MURATOV.

Voleybol o'yini orqali o'quvchilarda
jismoniy faollik va ijtimoiy kompetensiyalarni
rivojlantirishning pedagogik asoslari.....262

Shuhrat AXMEDJANOV.

Tennis mashg'ulotlarida pedagogikaning
zamonaviy metodlari va
o'quvchilarning faolligi264

Iroda JUMANOVA.

Jismoniy tarbiya va sportda tennis o'yinlari
yordamida motivatsiyani oshirish metodlari.....266

Muhammad ZIYATOV.

Tibbiy axborot savodxonligi: o'quvchilarni
sog'liq haqida ongli qaror qabul qilishga
o'rgatishning pedagogik asoslari268

Muratbek YUSUPOV,**Farangisbonu UMAROVA.**

Hozirgi rus tili kelishliklari tizimining
shakllanishi tarixidan270

Nargiza XAMIDOVA.

Nutqdagi xushmuomalalik vositalari: fransuz va
o'zbek tillari doirasida qiyosiy yondashuv.....272

Shaxobiddin ABDULLAYEV.

Raqamli kommunikatsiya vositalarining
zamonaviy o'zbek va ingliz tillaridagi
leksik o'zgarishlarga ta'siri.....275

Nodira RASULOVA.

Koreys va o'zbek tillarida frazeologik sinonimiya,
omonimiya, antonimiya.....277

Emina ACHILOVA.

Adabiyot ta'limini transformatsiya qilishda
xalqaro baholash dasturlarining o'rni.....280

Dilbar HUSAINOVA.

Davlat tilini o'qitishning samarali usullari283

Dildora ABDISAMATOVA.

Ona tili metodikasini o'qitishda dialogik
muloqotning o'rni285

Shaxnoza MUXTAROVA.

Ona tilini matematika fani bilan integratsiya
asosida o'qitish metodikasi.....288

Muxlisaxon ABDOJALILOVA.

Ta'lim tarbiya jarayonida millatning milliy
urf-odat, an'ana va milliy qadriyatlarining
tutgan o'rni.....291

Shakhnoza NOROVA.

Dunyoni milliy-madaniy anglashning tilda
voqelanishida gapdagi mustaqil
elementlarning roli294

Zarina ISLAMOVA,**Gulchinoy SHUKUROVA.**

Amerikada eron diasporasining
paydo bo'lishi.....296

Shukurjon ZARIPOVA.

"His qilinmagan buyuklik to'voni"
abduqayum yo'ldoshning
"Puankare" hikoyasi.....299

Amina MUSAYEVA.

Oliy ta'lim tizimida talabalarning kommunikativ
kompetentligini o'stirishda zamonaviy
yondashuvlarning ahamiyati302

Firuz ABDURAHMONOVA.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog va
psixolog hamkorligi304

Mavluda SATIYEVA.

Nasiruddin tusiy ilmiy merosining fors
adabiyotshunosligidagi o'rni306

Dildora ABDULLAYEVA.

Alisher navoiy ruboiylarida donishmandlik
va hayot falsafasi hamda uning
adabiyot darslarida o'qitilishi.....310

Huriniso XAYRULLAYEVA.

Sharq islom adabiyotida payg'ambarlar
qissalariga asoslangan "qisasul anbiyo"larning
badiiy xususiyatlari313

Sadoqat ERKINJONOVA.

O'zbek adabiyotida nashridin
muhammadning o'rni.....316

Madinabonu RAHMATOVA.

Ma'naviy-axloqiy muammolarni yoritishda
mahmud toir mahorati.....318

Saidaxon SAYDIGANIYEVA.

Mo Yanning "musallas mamlakati" asaridagi
dialektizmlar va ularning tahlili.....321

Shahnoza IZMURODOVA.

Sharq adabiyotida muso obrazi talqinlari324

Dilnoza ESANOVA.

Sharq mumtoz poetikasida muammo janri326

Maftuna AHMADJONOVA.

"Devonu lug'otit-turk" asaridagi
o'xshashlik asosida ma'no ko'chgan
polisemantik leksemalar tahlili328

Ziyodaxon USMANOVA.

Xurshid Davron ijodida tarixiy leksik qatlam331

Dildora OXBUTAYEVA.

Ikrom Otamurod she'riyatida lirik "men" va
poetik tasvir334

Rayhona RAXMATOVA.

Halima ahmedova hikoyalarida
ayol ruhiyati talqini337